

16. Asırda Osmanlı Sahası Şâirleri Hakkında Yazılmış “Tezkire-i Mecâlis-i Şu’arâ-yı Rûm” Adlı Tanınmayan Bir Tezkire

Araş.Gör. İsrail BABACAN*

Özet: Klâsik Türk Edebiyatı hakkında bilgi veren en önemli kaynakların başında şâir tezkireleri gelir. Bu eserler, hem şâirlerin biyografileri, hem de şâir değerlendirmeleri açısından oldukça önemlidir. Çalışmamızın konusu olan Garîbî tezkiresi, onaltıncı asrın ilk yarısında kaleme alınmış olup, büyük bir ihtimalle, Osmanlı sahası Türk şâirleri hakkında yazılan ilk Türkçe şâir tezkiresidir ve bugüne kadar ülkemizde tanınmamıştır. Eserde, onüçüncü asrın ikinci yarısı ile onaltıncı asrın ilk yarısı arasındaki şâirler söz konusu edilmektedir. Eserin müellifinin Anadolu’dan Safevî ülkesine göç etmesi, her iki sahayı değerlendirebilecek bilgi ve donanıma sahip olması ve kendi dönemindeki Osmanlı şâirlerini yakından tanıyan bir kişi olması gibi sebepler tezkirede, edebiyat tarihimizle ilgili bazı önemli tespitler yapılmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak eserde, başta Mevlânâ, Süleyman Çelebi, Necafî ve Revânî olmak üzere edebiyat tarihimizde iz bırakmış şâirler hakkında önemli tespitlere rastlanır. Ayrıca müellifin, daha çok Mevlevî çevrelerine yakın şâirleri bir araya topladığını iddia etmesi, eseri, Esrar Dede’nin Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyesi ile beraber Mevlevîlik ve Mevlevî şâirler hakkında önemli kaynaklardan biri haline getirir.

Anahtar Kelimeler: Şâir tezkireleri, Garîbî, Osmanlı Şâirleri, İran Azerbaycanı, 16. Asır Osmanlı Sahası Türk Edebiyatı

Giriş

Türk edebiyatının biyografik kaynaklarından şâir tezkireleri hakkında birçok akademik çalışma yapılmıştır¹. Derli toplu bir edebiyat tarihinin yazılması için bu eserlerin tam metinlerinin akademik olarak ortaya konulması zorunludur. Bugüne kadar biyografik kaynaklar konusunda yapılan pek çok yaygın sayesinde târihî-edebî açıdan kıymetli eserlerimiz ve bunların müelliflerinin hayat hikâyelerini gün yüzüne çıkarma imkânı doğmuştur.

Tarih kitapları ve bir kısım hâl tercümelere içeren eserler dışında sırf şâirler hakkında yazılan şuarâ tezkireleri, edebiyat tarihçileri için birinci elden kaynaklar arasında sayılır (İpekten 1988: 25). Tezkere, Arapça *zîkr* kökünden

*Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü / ANKARA
babacan@gazi.edu.tr

türetilmiş bir kelimedir. *Zıkr*, anma, hatırlama, sözünü etme anlamlarına geldiğine göre tezkire, hatırlamaya vesile olan şey manasına gelir. Bu geniş sözlük anlamına dayanılarak kelime, çeşitli manalarda kullanılmıştır: Bir şeyi hatırlatmaya ya da bir haberi bildirmeye yarayan kısa pusula; herhangi bir iş için izin verildiğini bildirmek üzere hükümetten alınan kâğıt; asker in terhis olduğunu gösteren belge; aynı şehirdeki resmî daireler arasında gidip gelen yazışma, bunların başlıcalarıdır. Bu kelime ve terim anlamlarının dışında tezkire, edebiyat terminolojisi olarak çok daha geniş kullanım alanına sahiptir. Bu manada kelime, Osmanlı toplumunun maddî ve mânevî kültürünü meydana getiren her meslekten yaratıcı kişinin biyografik künye yazıcılığını temel alan bir türdür (İsen 1997: 28-29).

Türk Edebiyatı'ndaki şuarâ tezkirelerine, Fars Edebiyatı'ndaki Lübâbü'l-elbâb, Baharistan ve Devletşâh tezkiresi gibi eserler öncülük etmiştir. Bu türün edebiyatımızdaki ilk örneği Ali Şîr Nevaî tarafından 'Mecâlisü'n-Nefâis' adıyla yazılmıştır. Umumî tarihler dışında bizde müstakil biyografi kitabı olarak kaleme alınan ilk örnek, Lamiî'nin *Nefehâtü'l-üns'ün* tercüme ve zeylini ihtiva eden *Fütûhu'l-mücâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-müşâhidîn* (y. 1520) adını taşıyan eserdir (İsen vd. 2002: 10). Osmanlı sahasında bilinen ilk şuarâ tezkiresi, Sehî Bey'e âit Heşt-Behişt adlı eserdir. Bugüne kadar Türk edebiyatında otuz dört adet şâir tezkiresi tespit edilmiştir. Bunlardan yedi tanesi onaltıncı yüzyıla âittir. Ancak bizim yurt dışında rastladığımız bir yazma mecmûa içinde bulunan *Tezkire-i Mecâlis-i Şuarâ-yı Rûm* adlı bir bölüm de, şâir tezkiresi özelliği gösterir. Bu tezkirenin İranlı Türk yazar ve Türkolog Hüseyin Muhammedzâde Sıddîk tarafından eski harflerle yapılan basımı (Sıddîk 1382 / 2003), bizi, eserin müellifine ve yaşadığı döneme yönlendirmiştir. Daha sonra da görüleceği gibi hayatı hakkında eseri dışında hiçbir kaynakta bilgiye rastlamadığımız Garîbî adlı müellif, büyük bir ihtimalle eserini ya *Heşt-Behişt*'ten önce ya da aynı dönemde ondan habersiz olarak kaleme almıştır.

I. Tezkire-i Mecâlis-i Şuarâ-yı Rûm'un İçinde Bulunduğu Yazma Mecmûa

Çeşitli engellerden dolayı doğrudan göremediğimiz ancak mikrofilm çıktısını ve CD kayıtlarını elde ettiğimiz bu yazma mecmûa, ilk defa sayın Sıddîk tarafından görülmüş ve kayıt altına alınmıştır. Buna göre nüshanın özellikleri şu şekildedir: Garîbî külliyyatı onuncu hicrî asra ait bir eserdir. Nestalik hattıyla o dönem Osmanlı lehçesi özellikleriyle kaleme alınmıştır. 184 varaktır. İlk ve son varığı yenilenmiş, sarı renkli Semerkant kağıdından, çirkin lekelerle sahip su renginde, mavi ve sarı kenarlıkları olan, her sayfası oniki satırdan ibâret bir yazmadır. Eser, 1934 yılında özel bir el tarafından satın alınarak şahsî bir kütüphaneye kaydedilmiştir. Ancak Türkçe eser olmasından dolayı, gerekli özen gösterilmemiş², bazı sayfaları koparılarak karışık bir halde âit

olmadığı yerlere yapıştırılmıştır. Varak numaraları olmayıp sonradan sayfa numaraları verilmiştir. Bulunduğu özel kütüphanede okuyucu hizmetindeki eserler arasında yer almaz. Eser, Sıddîk tarafından incelenirken, koparılan sayfalar dikkate alınarak tekrar sayfa numarası verilmiştir. Mecmûanın sonunda ise "Allah'ın rahmetine muhtaç, zavallı Muhtâr İbn-i Irakî-i Merâgî'nin elinde Allah'ın yardımıyla tamamlandı. Çarşamba günü Tarîh Şehr 2, Rebiü'l-evvel sene 998" anlamında Arapça-Farsça bir istinsah kaydı bulunmaktadır³. Miladî 1590 yılına karşılık gelen bu tarih, eserin muhtevâsı incelendiğinde, kaleme alınmasından çok sonraki bir tarih olduğu anlaşılacaktır. Bu da yazmanın bir başka nüshadan istinsah edildiğini göstermektedir.

Eserin bölümleri ise şu şekildedir:

- a. Batı Türkçe'si ya da Azerî Türkçe'sine dayanılarak çevrilmiş *İlzâmu'n-Nevâsıb veya Risâle-i Yuhanna* adıyla meşhur kısım. Bu kitabın aslı Arapça'dır ve bazıları onu Rızâeddin Tâvûs'a isnat etmiştir. Eserin aslının Arapça'sından iki nüsha, (4 cilt) Âsitân-ı Kuds-i Rezevî Kütüphanesi'nde mevcuttur. Farsça tercümesinden de 6 cilt Meclis-i Şûrâ-yı İslâmî Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Risâle-i Yuhanna, kelâm ve akâid konularında meşhurdur. Kitap, dört mezhebin âlimleri tarafından söz konusu edilmiş İsrâillî Yuhanna'nın dilinden Şîa'nın gerçekliğini ispatlamaya çalışır. Diğer mezheplerin bozulmuşu hakkında deliller getirir. Ayrıca İslâm dini ve Şîa mezhebi dışındaki dinlerin ve mezheplerin de gelişimi söz konusu edilmiştir. Eserin sonunda, İslâm'ın ve Şîa mezhebinin hakikî olduğu bahsi yer almıştır. Bazıları bu eserin Farsça nüshasını Ebu'l-fütûh Râzî'ye de isnat etmektedir. Bazılarıysa, eserin Arapça metninin, Keşfu'l-Hucb ve'l-İstâr müellifi Şeyh Bahâî tarafından yazıldığını söyler. Müellifin söz konusu tercümesi, Arapça'dan yapılmış ve nüshada 16 ila 36. varaklar arasında yer almaktadır. Bu kısım şu şekilde başlar: "*Hikâyet-i Yuhannâ Tekzîb ü Mezemmet-i Münâfikîn ve Tasdik-i Yakîn-i Ehl-i İmân*". Bu mukaddimeden sonra Garîbî, Yuhannâ'yı dört mezhebin müderrisleriyle karşı karşıya getiriyor ve Yuhannâ onların her birine diyor ki: "İnâyet-i İlâhî, şefâat-i Muhammedî ve Murtazâ'nın övgüsüyle benim yıldızım parlayarak iman ettim. Güneşin içinin ışığıyla temas ediyorum. Bana Muhammed ve Ali'nin işaret ettiği doğru yolu gösterin". Yuhannâ'nın delillerinin sonunda Garîbî, Sünnî mezhebinin batıl olması ve Şîa'nın tasdiki adlı bir bölümü (varak 22 ve sonrası) yazmıştır.
- b. *Menâkıb*: Menâkıp bölümü, manzum ve mensurdur. Mecmuanın 1-17. varakları arasında yer alır. Kendine has, sağlam ve secili bir nesir üslûbuyla 12 imamın faziletleri bir risâle halinde ve tek parça olarak anlatılmıştır.
- c. *Kasîdeler, Tercî ve Terkîb-i Bendler*: 36 ile 47. varaklar arasında 14 masum hakkında 9 kaside ve iki tercî-i bend yer alır. Son kasidede iki defa tecdid-i

matla yer alır. Son üç kasidede Şah Tahmasb-i Safevî'den övgüyle bahsedilmiştir. Altıncı kasidesi 54 beyittir ve ilk üç beyti Farsçadır. Üç kasidesi tegazzüllerle başlar ve 5. kasidede de Şah Tahmasb övülür. Üçüncü kaside 32 beyitlik "kağâz" redifli bir kasidedir. İki tercî-i bendden biri Hazret-i Ali'nin faziletleri, diğeri Hazret-i İmam Hüseyin'in şehâdetinin üzüntüsü hakkında yazılmıştır. Şâir, tercî-i bendlerinin her biri için ünvân-ı manzûm mısraı yazmıştır. Birinci tercî-i bend her biri on iki beyit olan 6 bendden oluşmuştur. kendisini Safevî dönemi Türkçesi'nin ilk numûnelerinden sayabileceğimiz ikinci tercî-i bend ise, her biri üç beyit olan 12 bendden müteşekkildir.

- d. *Çehâr-Fasl Risâlesi*: 52-77. varaklar arasında manzum ve mensur olarak yazılmıştır. Garîbî, her fasılda, Kur'an âyetlerinin muhtevâsına ve Hazret-i Peygamber'in hadislerine dayanarak Şîa mezhebinin tasdikini ve Hazret-i Ali'nin velâyet ile kerâmetlerini söz konusu etmiştir. Nesir parçaları daha çok övgü üzerine kurulmuştur. Nesir kısımlarını birbirine küçük manzum parçalar bağlar. Bu nesir kısımları harmonik bir musikiye sahiptir. Garîbî, dördüncü faslın sonunda Şâh İsmâil Hatâî'nin bir gazelini tahmis etmiştir.
- e. *Dîvân-ı Garîbî*: 76 ile 124. varaklar arasında, 144 gazel, iki murabba, 4 muhammes, 2 terkîb-i bend, 15 kısa mesnevî, 12 kıta, 14 rübâî, 48 matla, 28 makta, 12 matla ve makta-i müzdevic, 34 ferd vardır (*Sıddîk 1382/2002: 18-22*).
- f. *Tezkire-i Mecâlis-i Şu'arâ-yı Rûm*: Çalışmamıza konu olan bu kısım 136 ile 163. varaklar arasında yer alır. Mevlânâ Celâledîn ile başlar Latîfî⁴ (Deli Birâder) ile son bulur. Bundan sonraki kısımda gazeller devam eder ve Şâh İsmâil'in bazı gazellerinin tahmisleri yer alır. 163. varakda ise Garîbî'nin son kasidesi vardır. Belirtilen sayfalar arasında da koparıma ve yanlış yapıştırmalardan dolayı yer yer kesintiler ve atlamalar yer almaktadır.

Eserin Dîvân ve Tezkire-i Mecâlis-i Şuarâ-yı Rûm kısmı, H. M. Sıddîk tarafından 2003 yılında Tahran'da, bugünkü İranlı genel Türk okuyucusuna hitap etmek amacıyla, tarihî dil özellikleri kaldırılıp yerine modern Azerî Türkçesi özellikleri konmak suretiyle yayınlanmıştır⁵.

II. Tezkire ve Müellifi Hakkında Bilgiler

Bu eserin yazılış tarihi, yeri ve müellifi Garîbî'nin hayatı hakkında, kayda değer bir bilgiye şimdilik rastlamadık. Elimizdeki bilgiler ve bu bilgilerden yola çıkarak tahmin ettiğimiz bütün tarihler, yazmanın ve tezkirenin muhtelif yerlerinden topladığımız ipuçlarından ibârettir. Sıddîk'ın da belirttiği gibi, elimizdeki en genel bilgi "onun hayatını aydınlatmak için Şâh Tahmasb'ı, Safevî dönemi Tebriz'ini dikkatle inceleme gereğidir.

Garîbî'nin çocukluğu Anadolu'da Mentеше yöresinde geçmiş, daha sonra Şâh Tahmasb sarayına intisap ederek Şîa âşığı bir şâir olmuştur"

(1382/2002: 15). Osmanlı sahası hakkında yazılan tezkirelerde ve biyografik kaynaklarda altı adet Garîbî mahlaslı şâir yer almaktaysa da bunların hiçbirinin biyografisi müellifimiz hakkında topladığımız bilgilerle uyuşmamaktadır⁶. Ayrıca İran ve doğu sahası Türkçesi ile yazan şâirler hakkında bilgi veren kaynaklarda yer alan Garîbî mahlaslı şâirler de, söz konusu Garîbî'yi hatırlamaktan oldukça uzaktır⁷. Ancak şu da unutulmamalıdır ki şâir, gurbette olmasından dolayı bu mahlası seçmiş olabilir. Yani Osmanlı ülkesinde başka bir isim ya da mahlasla da tanınma ihtimali vardır.

Garîbî'nin nerede ve ne zaman doğduğunu tam olarak bilmemekteyiz. Ailesi ve mensup olduğu sülâle hakkında da yeterince bilgiye sahip değiliz. Yalnız yazma mecmûanın Çehâr-Fasl kısmında Hikâyet-i Hacc-ı Muslihiddîn Bin Menteşe bölümünde *devrân-ı tufûliyetde* ondan ders okuduğu söylenir (Garîbî: vr. 59). Buna ilâveten tezkirenin Şâhidî maddesinde, Şâhidî Dede'nin Menteşe yöresi ve Muğla'dan olduğu belirtildikten sonra *Ben de ol vilâyetde iken ki henüz cehl âleminde idüm ekser evkâtda nazarına varup Mesnevî-i Mollâ-yı Rûm'dan ve nahv u sarf kitâbından ders ohurdum...* denilmektedir (Garîbî: vr. 161). Bu cümleden müellifimizin Menteşe asıllı olduğu ya da çocukluğunun burada geçtiği düşünülebilir. Şâhidî, şeyhi Dîvânî Muhammed Çelebi'nin vefatından sonra Muğla'ya gelerek babasının tekyesinde oturmuş, halkı irşâd, vaaz ve nasihatle meşgul olmuştur. 957/1550 tarihinde şeyhinin türbesini ziyaret maksadıyla Karahisar'a gitmiş, orada 82 yaşında olduğu halde vefat etmiştir. Onun hakkında en geniş bilgiyi veren Esrar Dede tezkiresinde doğum tarihi 875/1470 (Genç 2000: 251) olarak kaydedilmiştir (Külekçi 1996: 9). Bu bilgilerden yola çıkarak çok kabaca bir tahminle, Şâhidî'nin 40 yaşından sonra Muğla'da ders verdiği düşünülürse, Garîbî 1510'lu yılların başında çocukluk ya da ilk gençlik yıllarını yaşıyor olmalıdır. Ayrıca bu tezkirede, onun çocukluk çağında Hekîmî adlı bir şâirden de şiir dersleri almış olabileceğini düşündüren ifadeler rastlıyoruz⁸. Ayrıca Menteşeli âlimler hakkında yapılan bir çalışmaya göre (Çapan 2003: 254, 255 ve 257), adı ya da mahlası içinde "Muslihiddîn" kelimesi yer alan üç Menteşeli âlim de yaklaşık olarak on altıncı yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Bu da Garîbî'nin çocukluk ve gençlik yıllarının on altıncı asrın ilk yarısında geçtiğine işaret eder. Daha sonra onun eserlerinde, hayatı hakkında tarihî bir tahminde bulunmamıza yardım edecek yalnız bir nokta vardır: Söz konusu tezkirenin İbrâhîm Gülşenî maddesinde Gülşenî, Kanûnî Süleyman tarafından İstanbul'a çağrıldığında Garîbî kendisinin de orada olduğunu ve Gülşenî'nin elini öptüğünü söylemektedir⁹. İbrahim Gülşenî'nin siyasî isnatlarla İstanbul'a getirilişi 934-935/1528-1529 tarihlerine rastlamaktadır (Konur 2000: 126). Garîbî, bu yıllarda gençlik çağında ve İstanbul'da olmalıdır.

Hüseyin Sıddık, Garîbî'nin Tahmasb'a sunduğu kasidelerde Şâh'a olan sevgisi ile onu övmekteki rahatlığını esas alarak onun Tebriz'e geldiği ve Tahmasb'a sığındığı kanaatine ulaşmaktadır. Garîbî'nin Tahmasb döneminde, Tebriz'in büyük şâir ve âlimlerinden birisi olduğunu söylemektedir (1382 / 2002: 243). Zaten Çehâr-Fasl ve Tezkiresinde de bu durum açıkça görülmektedir. Garîbî'nin eserlerinin tek nüshasının İran'da olması, Safevî ülkesinde kaldığı belki de Tebriz'de öldüğü düşüncesini uyandırmaktadır. Birçok şey gibi müellifin ölüm tarihi de meçhuldür. Başta dîvânı olmak üzere diğer eserlerinden de anlaşıldığı kadarıyla çok iyi Arapça ve Farsça bilmektedir. Ayrıca Anadolu'da bulunduğu yılları câhiliyet dönemi olarak adlandırması ve yazma eserin elli üçüncü varlığında *Hikâyet-i Mürşid-i Ulemâ ve Mürebbiyü'l-Fuzelâ Sultân Şeyh Safiyüddîn* hikâyesinde rüyasında Şeyh Safiyüddîn ile görüşüp onun elinde Kara Mecmuayı (Sıddık 1380/2001) görmesi ve onu istemesi sonucunda Şeyh'in: *Ehl-i Hak'da bu hul olmaz. Eğer kabiliyetin varsa gel bu gazeli tamam sana öğretem... cevâbını vermesi onun mezhep değiştirdiği ve Safevî ülkesine gittiği düşüncesini kuvvetlendirmektedir. Eğer Garîbî İran'a gitmişse bu Gülşenî ile İstanbul'da görüştüğü 1529 yılından sonra olmalıdır. Risâle-i Yuhanna, Menâkıb ve Çehâr-Fasl eserlerinde de görüldüğü gibi o, samimî ve sıkı bir Şîa takipçisidir.*

Tezkirenin dili, 16. yüzyıl Osmanlı Türkçesi'dir. Ancak yer yer Azerî Türkçesi özellikleri de görülür. Garîbî'nin bu tezkireyi ne zaman yazdığı da bilinmemektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, yazma sonunda yer alan ve 1590 yılını gösteren istinsah kaydı eserin yazılışından çok sonralarına âit olmalıdır. Ancak elimizdeki bazı îşâretler eserin yazılış tarihi hakkında da kabaca tahminlerde bulunmamızı sağlamaktadır. Öncelikle tezkirenin dibâcesinde Şâh İsmâil'in dîvânından ve bunun halk arasında yayılmış olduğundan söz edilmektedir¹⁰. Ayrıca onun Şâh İsmâil'in gazellerine tahmislerinin de bulunması, eserini, Şâh İsmâil'in dîvânının tertibinden sonra yazdığını göstermektedir. Şâh İsmâil Dîvânı üzerinde yapılan son tenkitli çalışmaya göre Şâh İsmâil, şiirlerinde sık sık defter ve dîvân hazırladığını söylüyorsa da onun dîvânının yaşadığı döneme âit bir nüshasına rastlamamaktayız. Bu dîvânın en eski nüshası ise Özbekistan İlimler Akademisi, Şark-şinâsî bölümündedir. Bu nüshanın istinsah tarihi 1535'tir (İsmâilzâde: 1380/2001: 19-20). Bu takdirde Garîbî de aşağı yukarı bu tarihlerde eserini yazmış olmalıdır. Bir başka açıdan şöyle düşünebiliriz: Şâh Tahmasb'ın hükümlerlik tarihi 1524-1576'dır (Safâ 1366/1987: 32; Çetin vd: 11). Ona kaside sunan Garîbî de en erken 1524 tarihinden sonra eserini kaleme almış olmalıdır. Bu durumda Sehî tezkiresinin 1538 yılında yazıldığı düşünülürse, Garîbî'nin bu eseri, edebiyatımızda Osmanlı sahası şâirleri hakkında yazılan ilk şâir tezkiresi olma özelliğini kazanmaktadır.

Tezkire-i Mecâlis-i Şu'arâ-yı Rûm, yazmanın 136. varağından başlar, 163. varağına kadar devam eder. Eser, toplam 27 varaktır. İlk üç varağında bir dibâce yer alır. Bu dibâcede ilk önce, başta 'Şu'arâ Suresi' olmak üzere, âyet ve hadislerden deliller getirilerek iyi şiir ve kötü şiir ile, iyi şâir ve kötü şâir arasındaki farklar anlatılır. Sonra zaman zaman Hazret-i Peygamber'den de şiir sâdir olduğu söylenerek, başta Hazret-i Ali olmak üzere, Âl-i Abâ'nın büyüklerinin şiirlerinden örnekler getirilir. Daha sonra Şâh İsmâil ve onun şâirliği övülerek tasavvufî şiirlerinden örnekler verilir. Sonra müellif, eseri yazış sebebini şöyle açıklar:

Çün kim semere-i şecere-i âferîniş ve şecere-i semere-i dâniş ü bîniş söz imiş. Bes şu'arâ-yı hakikat-şîâr azîz kavm ve şerîf tayfa imişler. Ol sebepten bundan evvel Arap ve Acem vilâyetlerinde vaki' olan bülegâ ve fuzelâ cem'inün nâmı adların ve eş'âr-ı garâib-şî'ârları ile zâhir olan girâmî-sıfâtların ba'zı füsehâ cem ü tahrîr idüp ol cemâ't zikri ile öz kitâblarına zîb ü zînet virmişler. Ebnâ-yı Türkde olan derdmendleri kemter yâd kılmışlar. Bu cihetden şimdiki hâlde iş bu bende Garibî Rûm Vilâyetinde mâ-tekaddem ü mâ-teahhardan ehl-i îmân ya'ni muhibb-i hânedân anlayan bülbülân-ı kâfiye-senc-i serâbistân-ı suhanverî ve tütîyân-ı gazel-serâ-yı şekeristân-ı nazm-güsterî ki ba'zının hıdmetine irüp ve ba'zının hıdmetine iren ve ahvâllerinden haberdâr olan gerçekler naklinden işidüp men anların dahı nâmı adları ve girâmî-sıfatları zamân sahîfesinden ve cihân safâhîsinden mahv olunmayup ehl-i diller zikrinden mahrûm kalmasunlar içün işbu gülşen-i garîb zımnında şerh-i etvâr u eş'ârları ile izhâr u istâr olunur ve bu nüsha-i garîb itmâmına ol hüsnîyât-ı hakâyık-sıfât vecî ile zîb ü zînet virilüp hazret-i nevvâb-ı kâm-yâb ebkaullâhu te'âlâ ilâ-yevmi'l-hisâb du'âsıyla hatm-i kelâm kılınur (Garibî: vr. 136-137).

Bu ifâdelerden de anlaşıldığı gibi müellif, Arap ve Acem şâirlerinin kayıt altına alınıp Osmanlı-Türk sahasındaki şâirlerin unutulmasından ve onlar hakkında bir kayıt olmamasından rahatsızdır. Buradan hareketle diyebiliriz ki, müellif, ya kendinden önce Osmanlı sahası Türk şâirleri hakkında yazılan şâir tezkire veya tezkirelerinden habersiz olup eserini onlarla aynı dönemde kaleme almıştır ya da bu eser, Osmanlı sahası hakkında yazılan ilk şâir tezki-residir. Ayrıca yukarıda dikkat çeken diğer hususlar ise -tezkirenin metninde de görüldüğü gibi- müellifin söz konusu ettiği şâirleri kendi asrında ve önce-sinde yani 13-15. Miladi asırlarda yaşamışlardır. Müellif, verdiği bilgilerin bir kısmını şâirleri görerek, bir kısmını da işiterek kaleme aldığını belirtmiştir.

Bundan sonra herhangi bir tabaka, bölümlendirme ya da harf sırasına dikkat edilmeksizin 54 şâir tek bölüm halinde sıralanır. Eser, Mevlânâ Celâleddin ile başlar, Deli Birâder Gazâlî ile sona erer. Bu şâirler sırasıyla şunlardır: Mevlânâ Celâleddîn, Mevlânâ Şeyhî, Hamzavî, Mevlânâ Ahmedî, Nizâmî Çelebi, Rüşenî, Mevlânâ Hasan, Ahmed Paşa, Sücûdî (Süleyman Çelebi), Cem

Sultan, Sadî Çelebi, Sûzî, Caferî Meddâh, Caferî Çelebi, Sâfi, Kırmılı Hamza, Emir Çelebi, Tâliî, Derûnî, Mevlâna Safî, Revânî, Vedâî, Nişânî, Melihî, Mihri, Âftâbî, Necâtî, Sunî Çelebi, Hilâlî, Amrî, İshak Çelebi, Nücûmî, Mevlânâ Kandî, Şeyh İbrâhîm Gülşeni, Derviş Ali Usûlî, Baba Dırâz, Ahmed Beg, Zâtî, Ferruh Beg, Atâyî, İştîyâkî, Serîrî, Mâlî, İslâm Oğlu Süleymân Beg, Ali Beg, Mevlânâ Şükrü, Âhî, Fevrî, Abdülali Efendi, Mevlâna Hasan Halife, Şâhidî Dede, Hekîmî, Lütfullâh Çelebi ve Latîfî (Deli Birâder).

Yazma mecmuanın 142-145. varakları arası kopartılıp, müellifin diğer eserlerindeki bazı bölümlerin yapıstırılması, aslında bu eserde başka şâirler olduğunu göstermektedir. Tezkirenin şâir kadrosunu ilk dönem tezkirelerimizden Sehî (1538) ve Latîfî (1546)¹¹ tezkireleri ile karşılaştırdığımızda şu ortaklıklar ve farklılıklar görülmektedir:

Sehî Tezkiresi İle Ortak Şâirler	Latîfî Tezkiresi İle Ortak Şâirler	Sehî ve Latîfî Tezkirelerinden Farklı Olarak Sadece Garîbî Tezkiresinde Yer Alan Şâirler
Şeyhî, Ahmedî, Nizâmî Çelebi, Rüşenî, Mevlânâ Hasan, Ahmed Paşa, Sücûdî (Süleyman Çelebi), Cem Sultan, Sadi Çelebi, Sûzî, Caferî Çelebi, Sâfi, Tâliî, Derûnî, Revânî, Melihî, Mihri, Âftâbî, Necâtî, Sunî Çelebi, Hilâlî, Amrî, İshak Çelebi, Nücûmî, Mevlânâ Kandî, Ahmed Beg, Zâtî, Ferruh Beg, Atâyî, Serîrî, Âhî, Latîfî (Deli Birâder)	Mevlânâ Celâleddîn, Şeyhî, Ahmedî, Nizâmî Çelebi, Ahmed Paşa, Sücûdî (Süleyman Çelebi), Cem Sultan, Sadi Çelebi, Sûzî, Caferî Çelebi, Sâfi, Tâliî, Derûnî, Mevlânâ Safî, Revânî, Nişânî, Melihî, Mihri, Âftâbî, Necâtî, Sunî Çelebi, Hilâlî, Amrî, İshak Çelebi, Mevlânâ Kandî, Şeyh İbrâhîm Gülşeni, Derviş Ali Usûlî, Ahmed Beg, Ferruh Beg, Atâyî, Mevlânâ Şükrü, Âhî, Fevrî, Mevlânâ Hasan Halife, Şâhidî Dede, Latîfî (Deli Birâder)	Hamzavî, Caferî Meddâh, Kırmılı Hamza, Emir Çelebi, Vedâî, Baba Dırâz, İştîyâkî, Mâlî, İslamoğlu Süleymân Beg, Ali Beg, Abdülali Efendi, Hekîmî, Lutfullah Çelebi

Tabloda da görüldüğü gibi Sehî ile Garîbî tezkireleri arasında 32 müşterek isim bulunup bu sayı Garîbî tezkiresinin yaklaşık % 60'ını; Latîfî ile Garîbî tezkireleri arasında 36 müşterek şâir olup bu sayı Garîbî tezkiresinin % 66'sını teşkil eder. 13 şâir ise Sehî ve Latîfî tezkirelerinden farklı olarak sadece Garîbî tezkiresinde yer alarak, tezkirenin % 24'ünü oluşturur. Bilindiği gibi Latîfî tezkiresi, Sehî tezkiresine nispeten daha kapsamlı ve doğal olarak tasavvûfî kişiliklere daha fazla yer veren bir tezkiredir. Garîbî ile Latîfî tezkireleri arasındaki benzerliğin, Sehî tezkiresine göre daha fazla olması Garîbî'nin eserinin daha sonra yazılmış olmasının

dan değil, Garîbî ve Latîfî tezkirelerinin tasavvûfî kişiliklere Sehî'ye oranla daha fazla yer vermesinden kaynaklanmış olabilir. Ayrıca Garîbî tezkiresinin % 24 oranında diğer iki tezkireden farklılık göstermesi, belirli ve nispeten kısa bir dönem (13-15. Yüzyıllar) inceleyen bir tezkire için büyük bir oran sayılabilir.

Her üç tezkireyi dîbâçelerinin genel özellikleri açısından karşılaştırdığımızda ise şu sonuçlara ulaşmaktayız: Sehî tezkiresi, yaratılış ve insanın değişik sıfatlar kazanması bahsi ile başlar; Garîbî ise doğrudan şâirler ve bunlarla ilgili âyet ve hadislerle sözlerine başlar. Garîbî'nin dîbâçesinde, iyi-kötü şiirin bulunduğu ve bunun farklarının Hazret-i Peygamber tarafından ayrıldığı ile Peygamber ve din büyüklerinden de şiir sâdir olduğu bahisleri yer alır. Oysa Sehî'de böyle bir bahis yoktur. Sehî'de şiirin doğuşu ve sâdir olduğu yerler konuları daha ayrıntılıdır. Her ikisi de kendi eserlerinden önce, Fars şâirlerinin kayıt altına alındığını söylerler. Ancak Sehî, Câmî ve Nevâî'nin eserlerinden bahsederek, bir bakıma etkilendiği kaynaklara işâret eder. Garîbî ise kendi eserinden önce yazılmış eserleri zikretmez. Her iki müellif de hem kendi zamanlarından önce hem de kendi zamanlarındaki şâirleri kaleme aldıklarını ve bu şâirlerin bir kısmını gördüklerini, bir kısmını ise görenlerden işiterek yazdıklarını belirtirler. Garîbî, dîbâçesinde verdiği şiir örneklerinin çoğunu Ehl-i Beyt ve Şâh İsmâil gibi Şîa büyüklerinden seçmiş olup, örneklerin çoğu Arapçadır. Sehî tezkiresinde ise örnek şiirlerin hemen tamamı Türkçedir. Latîfî tezkiresinin dîbâçe kısmının başında yer alan insanın nutk ve benzeri sıfatları kazanmasına dâir bahisler Garîbî dîbâçesinde yer almaz. Her iki tezkirenin dîbâçelerinde de zikredilen şiirlerin kime âit olduğu belirtilmiştir. Garîbî dîbâçesinde konular Latîfî'de olduğu gibi başlıklarla ayrılmamıştır. Her iki dîbâçede de peygamber ve din büyüklerinin mevzun sözlerine yer verilmiştir. Ancak Garîbî bunları da şiir olarak adlandırırken, Latîfî böyle bir adlandırmadan kaçınarak, bunların şâir sözlerinden ayrılması gerektiğini söyler. Her ikisi de bağlı oldukları devrin sultanlarını (Kanûnî Süleyman ve Şâh İsmâil) zikrederler.

Garîbî tezkiresinde herhangi bir tabaka ya da harf sistemiyle sıralama yapılmamıştır. Müellif, şâirlerin yerini, kendine göre bir önem sırasına göre belirlemiştir. Ancak bu, tezkirenin büsbütün düzensiz olduğunu göstermez. Öncelikle bu diziliş büyük oranda tarihî-kronolojik sıralamaya uygundur. Bu da müellifin Osmanlı şiir tarihi hakkında mâlûmat sahibi olduğunu gösterir. Örneğin Necâtî'den sonra Sunî ve Rûşenî'nin gelmesi, bu şâirler arasındaki belirli bir ilgiden dolayıdır¹². Bunun yanında İbrâhîm Gülşenî ve sonrasında ki şâirlerde görüldüğü gibi şâirlerin içinde buldukları sosyal tabaka ve meslek de göz önüne alınmıştır. Eser tek bölüm halindedir. Ancak Hikmetî maddesinde (Garîbî: vr. 164) şâirden *fasl-ı sâni* de geniş olarak bahsedileceğinin söylenmesi, eserin başka bölümlerinin de var olabileceğini ya da yazılmasının plânlandığını düşündürmektedir.

Tezkirede ele alınan hemen her şâir için “mevâlî-meşreb anılır, Hüseyinîves fehm olunur”, şeklinde kalıp bir ifâdeye yer verilmesi, eserde Mevlevî çevrelerine yakın şâirler ile Şîa eğilimli veya Ehl-i Beyt’e muhabbet duyan şâirlerin ele alındığını göstermektedir. Müellifin, Şâhidî Dede gibi tanınmış bir Mevlevî şeyhinden de ders aldığını göz önünde bulundurmalıdır. Garîbî gerçekten böyle bir seçmede bulunmuşsa, bu eser, edebiyatımızda Mevlevî şâirleri olmasa da Mevlevî çevrelerine yakınlık duyan şâirleri bir araya toplayan ilk eserdir. Bu durumda Garîbî böyle bir toplama işini, Esrar Dede’den önce yapmıştır¹³. Garîbî dîbâcesinde, kendinden önce ve kendi devrindeki şâirleri eserine aldığını belirtir. Ayrıca bu şâirlerden bir kısmının hizmetine erdiğini, bir kısmını ise hizmetine erenlerden duyarak yazdığını vurgular. Onun kaynakları bununla da sınırlı değildir. Avrupa’ya giden Baba Dırâz (*Garîbî: vr. 157*) hakkında oradan gelen bâzergânlar vasıtasıyla bilgi aldığını söylemesi, müellifin eserini oluştururken farklı kaynaklardan yararlandığını ve eline geçen her bilgiyi değerlendirmeye çalıştığını gösterir.

Tezkirede, şâirlerin doğum yeri, kesin olarak olmasa da nereli oldukları ya da nerede meşhur oldukları mutlaka belirtilmiştir. Hatta bazen şâirlerin mensup olduğu köy bile kaydedilmiştir. Ayrıca şâirin içinde bulunduğu toplumsal tabaka veya meslek de, mutlaka vurgulanan ikinci unsurdur. *Evâsıtü’n-nâsdandur, Şeyh...mürîdidir, sipâhîzâdedir, sûfî oğludur, kuloğludur, ekâbirzâde* vb. sıfatlar bu kabil ifâdelerdendir. Bir tezkirenin sıhhatliliği açısından çok önemli olan şâirlerin ölüm tarihleri ise belirtilmez. Bundan sonra şâirin kişiliği ve şiiri hakkında çok kısa ve öz bilgiler verildikten sonra şiirlerinden bir veya birkaç beyit örnek verilerek bahis sona erdirilir. Tezkirenin dili, Sehî ve Latîfî tezkirelerine nispetle, günlük konuşma diline yakın, sade, süs ve özentiden uzaktır.

Garîbî, şiir değerlendirmelerini kısa tutmakla birlikte, bazen kendi şiir bilgisinin derinliğini gösterecek açıklamalarda bulunur. Mesela, şâirlerin üslûbunu nazım tür ve şekillerine göre ayırması, şâirlerin kullandığı edebî sanatları zikretmesi onun dikkatini gösteren unsurlardandır. Eserlerin nazım tür ve şekillerine göre değerlendirilmesi on altıncı yüzyıl tezkirecilerinde yer yer rastlanan bir durumdur (Tolasa 2002: 327). Bu açıdan Garîbî’nin eseri, kendi dönemindeki diğer tezkirelerle paralellik arz eder. Örneğin Rûşenî maddesinde şöyle denmektedir: *Üslûb-ı şî’irde be-tahsîs mesnevî ve gazel tercî ve kasîde etrâz ve etvârında hüsniyyât vechi ile tasavvuf yüzünden hakikat fehvâsî üzre eş’âr kıldıkları dîvân ve külliyât makbûl u mergûb vâki olmuştur*. Mevlânâ Hasan maddesinde ise şöyle denmektedir: *...ve dîvânında çoh sanâyi ve hayâlât izhâr itmîş. İşbu gazel-i reddü’l-acz ale’s-sadr anundur...* Tezkirecilerce yapılan tanıtmaya ve değerlendirmenin önemli bir şekli de şâirin, ya bir takım belirsiz şâir gurupları ve çevreleriyle, ya da bu sahanın belli bir takım ileri şahsiyetleriyle karşılaştırılma-

sı; neticede, benzer, emsalsiz, tek, üstün, seçkin, ileri gibi hal ve vasıflarla bir değer taktirine tabi tutulması usulü içerisinde geçer. Bu, on altıncı asırda, Âşık Çelebi dışında fazla kullanılan bir usul değildir (Tolasa 2002: 280 ve 283). Oysa Garîbî, İran şiirindeki bilgilerine de dayanarak, ele aldığı şâirleri, zaman zaman İranlı şâirlere benzetir veya onlarla mukayese eder. Örneğin Revânî hakkında şöyle demektedir: *İstanbul'da sûfî oğlu imiş ve kendü zamânımın Selmânı imiş* (Garîbî: vr. 147-148 ve 142).

Garîbî sıkı bir Şîa takipçisi, propagandacısı ve Osmanlı muhalifi olması sebebiyle verdiği bilgilerde yer yer taraflı davranır. Eserine aldığı bütün şâirlerin kendisinin dediği gibi Mevlevî ve Şîa olduğunu söylemek mümkün değildir. Örneğin Necâtî hakkında şöyle der: *Sûfî-dûst imiş. Ammâ enâniyeti gâlib olduğu cihetden sûver-i mecâzda zâhir seyr eyleyüp meânî-i hakîkatden bâ-haber olmamış. Nevâyî kimi sunniler kûçesinde sergerdân olmuş* (Garîbî: vr. 154). Ancak yeri geldiğinde tarafsız olmayı da başarmış, İsnâ-Aşerî olmak iddiasıyla İstanbul'a çağrılan İbrahim Gülşenî'ye ve müritlerine Osmanlı pâdişâhı tarafından çok ihسانlarda bulunulduğunu da söylemekten kaçınmamıştır (Garîbî: vr. 156).

III. Eserde, Edebiyat Tarihimize İlgili Bazı Tespitler

Eserde, edebiyat tarihimize ilgili bazı tespitlere de yer verilir. Örneğin Mevlânâ tarafından Ehl-i Beyt hakkında ve müridlerine rehberlik amacıyla söylendiği iddia edilen üç Türkçe beyit vardır ki (Garîbî: vr. 146) bunlar, daha önce Mevlânâ'nın tespit edilen Türkçe şiirleri arasında yer almaz (Mansuroğlu 1954: 207-220). Ahmet Paşa'nın seyyîd olduğu, Mesnevî bahri ile Leylâ ve Mecnûn mesnevisi yazdığı ve çok sayıda Farsça gazelleri olduğu gibi bilgiler zikredilir. Bu bilgiler Sehî, Latîf ve Âşık Çelebi tezkirelerinde yer almaz (Bk.: Mehmed Şükrü 1325: 20-22, Canım 2000: 155-159 ve Kılıç 1994: 108-112). Bundan daha ilginç, Sücûdî maddesinde, şâirin Mevlid-i Peygamber'i yazdığı ve bu kişinin Ahmet Paşa'nın eski kölesi Süleymân olduğu söylenir¹⁴. F. K. Timurtaş, hazırladığı Mevlid kitabında, Ahmet Paşa'nın Süleymân Çelebi'nin babası olduğu hakkında bir rivâyet olduğunu, ancak bunun kesin olmadığını söyler (Timurtaş 1990: II). Elbette Sücûdî mahlaslı başka bir şâirin de mevlid yazması mümkündür ancak Garîbî aynı maddede bu mevlidin "zü'l-vezn" olduğunu söylüyor ki Süleymân Çelebi'nin Mevlid'i de böyledir. Ayrıca bu Mevlid için Garîbî'nin verdiği örnek beyit çok az farkla Süleymân Çelebi'nin Mevlid'inde yer almaktadır (Timurtaş 1990: 7 ve 10). Sadi Çelebi maddesinde (Garîbî: vr. 150), Cem Sultan'a âit olduğu söylenen ve divânında yer alan: *Câm-ı Cem nûş eyle iy Cem bu Frengistândur / Her kulun başına yazılan gelür devrândur* (Ersoylu 1988: 32) matlalı manzûmenin Cem şâirlerinden Sadi Çelebi'ye âit olduğu söylenmiştir. Garîbî, Revânî adlı İstanbul'da sûfî oğlu bir şâirin "zü'l-vezn ve zü'l-kâfiye" ile *Hüsn ü Aşk* mesnevîsi yazdığını belirtir (Garîbî: vr. 152). Acaba Şeyh Gâlip daha sonra meşhûr

mesnevisini yazarken böyle bir mesnevi varsa ondan haberdar olmuş ve etkilenmiş midir? Gerçekten de Gâlip'in *Hüsn ü Aşk*'ına baktığımızda Revânî isminin zikredildiğini görürüz¹⁵.

Başka bir yerde Nişânî adlı şâirin hece ile kasideler ve Melihî'nin tertîb-i hurûf ile şiirler kaleme aldığından söz edilmektedir (Garîbî: vr. 153-154). Bilindiği gibi divan şiiri geleneği içinde, ilk defa hece ile şiirlerin yazılması Mahremî ve Edirneli Nazmî dışında 15-16. yüzyıllarda yaşayan ikinci üçüncü derecedeki şairlerin divanlarında rastlanan bir durumdur (Mermer 2006: 24). Buna bağlı olarak bu şâirlerin Türkî-i Basît akımı içinde yer alabileceği söylenebilir¹⁶. Bir başka ilginç tespit de şudur: Şimdiye kadar, şâir Necâtî'nin, düzenli bir eğitim almadığı ve aldığı en önemli resmî görevin Şehzâde Mahmut'un nişancılığı olduğu söylenegelmiştir (Tarlan 1997: XVIII). Garîbî, bunun aksine onun düzenli bir eğitim aldığını îmâ ederek inşâ ve şiiri sebebiyle "imâret" ile "nezâret" görevleri aldığını hatta Fâtih Sultân Mehmed'in nişancılığına kadar yükseldiğini söyler. Bununla da kalmayıp Necâtî'nin *Rûm* daki darb-ı meselleri topladığını, devrinde ona reis-i şuarâ dendiğini ve bilinenin aksine mütevâzî değil kibirli olduğunu iddia eder (Garîbî: vr. 153).

IV. Sonuç

Sonuç olarak, Garîbî tarafından 16. asrın ilk yarısında yazıldığı sanılan *Tezkire-i Mecâlis-i Şu'arâ-yı Rûm* adlı eser, edebiyatımızda Osmanlı sahası şairleri hakkında yazılan ilk Türkçe tezkire olduğu bilinen Sehî Bey'in Heşt-Bihişt (y.945/1538) adlı eserinden önce veya aynı dönemde, ama ondan habersiz olarak kaleme alınmıştır. Bu eserdeki şairler, Garîbî'nin iddia ettiği gibi Mevlevî çevrelerine yakın şairler ise eser, edebiyatımızda ilk Mevlevî şâirler tezkiresi olup Esrar Dede'nin *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyyesiyle* birlikte bu sahadaki en önemli iki eserden biri olma hüviyetini kazanmaktadır. Tezkire, Osmanlı şairlerinin o gün için Safevî ülkesinde de bilindiğini ve tanındığını göstermesi açısından önemlidir. Müellif, her ne kadar aşırı Şîa taraftarlığı nedeniyle Osmanlı sahası şairlerinin kişilik ve inanç özelliklerini oldukça tarafı anlatıyorsa da, edebî değerlendirmeleri daha dengeli ve tarafsızdır. Eserin içerdiği şâirler arasında Sücûdî (Süleyman Çelebi), İbrâhîm Gülşenî, Ahmet Paşa ve Necâtî gibi isimler hakkında edebiyat tarihimizle ilgili bazı önemli tespitlere yer verilir. Söz konusu eserin, bu gibi özelliklerinden dolayı edebiyat tarihimizde mutlaka göz önünde bulundurulması gerekir.

Açıklamalar

1. Türk edebiyatında şâir tezkireleri hakkında yapılan çalışmalar için özellikle şu kaynaklara bakılmalıdır: İpekten, 1989; İsen vd. 2002; Köksal, 1999, s. 544-567.
2. İran'da gerek devlet kütüphanelerinde, gerekse özel kütüphanelerde çeşitli nedenlerden dolayı Türkçe eserlere özen gösterilmez.

3. "Temmeti'l-kitâb bi-avni Melik Vahhâb ala yedi'l-hakir fakiri'l-muhtâc ilâ rahmetillahi Muhtâr İbn-i Irâkî-i Merâgî, rûz-ı çehârşenbe, târih Şehr 2 Rebîu'l-evvel sene 998" (Garîbî: vr. 184).
4. Müellif, Deli Birâder Gazalî'nin mahlasını Latîfî diye karıştırmaktadır (Garîbî: vr. 163).
5. Eserin bu baskısında devrin dil özellikleri güncelleştirilmiştir, üzerinde edisyon kritik çalışması yapılmamıştır. Ayrıca bu neşirde yazmanın bazı bölümleri yer almamaktadır.
6. Bu şâirler şunlardır: Derviş Ahmed Garîbî Efendi (v. 1556), Muhammed Garîbî Çelebi (v. 1548), Çelebi Seyyid Ebubekir Garîbî (v. 1748), Garîbî Çelebi (v. 1560), Mîr Hüseyin Garîbî (?). Yalnız bu son Garîbî Acem lakaplı olmakla birlikte bu şâirin biyografisinde müellifimizi hatırlatacak bir bilgiye sahip değiliz (Tuman 1949: C. II, 737-738). Ayrıca bakınız: (İpekten vd 1988: 158).
7. Bu sahada yer alan Garîbî mahlaslı şâirlerse şunlardır: Garîbî-i Astrâbâdî, Garîbî-i Horasânî, Garîbî-i Kazvînî, Garîbî-i Kâbilî, Garîbî-i Kazrûnî, Garîbî-i Kâşânî, Garîbî-i Herevî (Hayyampûr 1367 / 1988: C. II., 667).
8. Bu ifade şöyledir: "Bu fakir uşaklık çağında fehm sinnine ve ferâset kâbiliyetine irmemiş iken merhûmun işbu iki beytini ezber yâd kılup ohuduğuma merhûm hayret kılurlar idi" (Garîbî: vr. 162).
9. "... semâğ ve safâsı Rûm kulağına yetüp İsnâ-Aşerîdür diyü da'vet kılup Hünkâra getürdiler. Ben de İstanbul şehrinde anun nazarına yetüp dest-bûs-ı şerîfi ile müşerref oldum" (Garîbî: vr. 156).
10. "...Ol sultân ibn-i sultân şâh İsmâil bahâdur hân enarallâhu burhanehu ve edamullahu evlâduhu el-kirâm fi-taht-ı irşâda istâr ve izhâr buyurdukları dîvân-ı bî-misâl erbâb-ı tevhîd ü ehl-i hâl dillerinde zikr ü evrâd olmuşdur ve..." (Garîbî: vr. 137).
11. Sehî ve Latîfî tezkireleri için bk.: Mehmed Şükrü 1325; Canım 2000.
12. Bu şâirler arasındaki ilgi için bk. Tarlan 1997: XVIII.
13. Esra Dede için bk.: Horata 1998; Genç 2000.
14. Sücûdî'den bir önceki madde olan Ahmet Paşa maddesiyle de bağlantılı olarak bk. Garîbî: vr. 147-148.
15. İlgili beyitler şöyledir: "Şehrlerimizde ba'zı yârân/Semt-i hünere olur şitâbân/Tahsîli Işık Torânî'dendir / Nakli işidir Revânî'dendir" (Doğan 2002: 164).
16. Türkî-i Basît hakkında bk. Mermer, 2006, Ziya 1988, 2001, s. 127-141, Köksal 2004, s. 63-82.

Kaynakça

- AVŞAR, Ziya (1988), *Edirneli Nazmî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Türkî-i Basît ve Gazeller Dışındaki Nazım Şekil ve Türleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, GÜSBE, Ankara.
- AVŞAR, Ziya (2001), "Türkî-i Basît-i Yeniden Tartışmak", *bilig*, 18/yaz, s. 127-141.
- CANIM, Rıdvan (2000), *Latîfî, Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsiratü'n-Nuzemâ*, Ankara: AKM Yay.
- ÇAPAN, Pervin (2003), "Şakâyıku'n-Nu'mâniyye Zeyillerine Göre Menteşe Yöresinde Yetişin Âlimler", *Türklük Bilgisi Araştırmaları (Journal Of Turkish Studies)*, 27 (1), s. 251-262.

- ÇETİN, Altan-DİLEK, Kaan, *Safevî Tarihinin Kaynakları*, Basılmamış Çalışma.
- DOĞAN, Muhammet Nur (2002), *Şeyh Galib, Hüsn ü Aşk*, İstanbul: Ötügen Yay.
- ERSOYLU, İ. Halil (1989), *Cem Sultan'ın Türkçe Dîvânı*, Ankara: TDK Yay.
- Garibî, *Külliyyât-ı Garibî*, Yazma.
- GENÇ, İlhan (2000), *Esrar Dede, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, Ankara: AKM Yay.
- HAYYÂMPÛR, A. (1367/1988), *Ferheng-i Suhanverân*, C. II, Tahran.
- HORATA, Osman (1998), *Esrâr Dede, Hayatı, Eserleri, Şiir Dünyası ve Dîvânı*, Ankara: Kültür Bak. Yay.
- İPEKTEN, Haluk (1989), *Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şuarâ Tezkireleri*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay.
- vd. (1988), *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara: Kült. ve Turz. Bak. Yay.
- İSEN, Mustafa (1997), *Ötelerden Bir Ses*, Ankara: Akçağ Yay.
- vd. (2002), *Şâir Tezkireleri*, Ankara: Grafiker Yay.
- İSMÂİLZÂDE, Resûl (1380/2001), *Külliyyât-ı Hatâî*, Tahran: İntişârât-ı Elhudâ.
- KILIÇ, Filiz (1994), *Meşâirü-ş-şuarâ, İnceleme-Tenkitli Metin*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, GÜSEB, Ankara.
- KONUR, Himmet (2000), *İbrahim-i Gülşenî*, İstanbul.
- KÖKSAL, Fatih (1999), "Türkçe Şu'arâ Tezkireleri Üzerine Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası" *Gazi Üniv. Eğitim Fak. Dergisi, Dr. Himmet Biray Özel Sayısı*, s. 544-567, Ankara.
- KÖKSAL, Fatih (2004), "Edirneli Nazmî'nin Yayınlanmamış Türkî-i Basit Şiirleri", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, s. 63-82, Niğde.
- KÜLEKÇİ, Numan (1996), *Şâhidî İbrahim Dede ve Gülşen-i Vahdet*, Ankara: Akçağ Yay.
- MANSUROĞLU, Mecdut (1954), "Mevlânâ Celâleddin Rûmî'de Türkçe Beyit ve İbareler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 207-220.
- Mehmed Şükrü (1325), *Âsâr-ı Eslâftan Tezkire-i Sehî*, İstanbul.
- MERMER, Ahmet (2006), *Türkî-i Basit ve Aydınlı Visâli'nin Şiirleri*, Ankara: Akçağ Yay.
- SAFÂ, Zebîhullâh (1366/1987), *Tarih-i Edebiyât Der-İran*, Tahran: İntişârât-ı Firdevs.
- SIDDÎK, Hüseyin Muhammedzâde (1380/2001), *Kara Mecmua*, Tahran.
- (1382/2003), *Divân-ı Garibî ve Tezkire-i Mecâlis-i Şuarâ-yı Rûm*, Tahran.
- TARLAN, A. Nihat (1997), *Necâî Beg Dîvânı*, İstanbul: MEB Yay.
- TİMURTAŞ, F. Kadri (1990), *Mevlid*, İstanbul: MEB Yay.
- TOLASA, Harun (2002), *Sehî, Latîfi ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Ankara: Akçağ Yay.
- TUMAN, Mehmed Nâil (1949), *Tuhfe-i Nâilî*, C. II, Ankara.

**An Unknown Tezkire, Entitled
“Tezkire-i Mecâlis-i Şu’arâ-yı Rûm”, on Ottoman Poets
Written in the 16th Century
Research Assist. İsrâfil BABACAN***

Abstract: One of the most prominent sources that inform us about Classical Turkish Literature is tezkires (biographies of poets). These works are very important as they reveal information about both biographies of the poets and assessments of poetry. Garibi’s tezkire, that my article is about, was written in the first half of the 16th century and most probably is the first tezkire about Ottoman poets in Turkish and it has been unknown until today. In the book, poets who lived between the period of the second half of the 13th century and the first half of the 16th century are introduced. As the writer of the book had migrated from Anatolia to Safevî region, had enough knowledge to assess literatures of the two countries, was familiar with the Ottoman poets of his era, the book became an important source for evaluation of the history of the Turkish literature. As a result, many assertions about Mevlânâ, Süleyman Çelebi, Necâtî and Revânî who have had great influence in our literature are found in this book. Also, claim of the author that he has collected mostly poets close to Mevlevî environments makes the work one of the most important resources about the sect of Mevlanâ and Mevlevî poets together with the Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye of the Esrar Dede.

Key Words: Poet tezkires, Garibî, Ottoman Poets, Persian Azerbaijan, 16th Century Ottoman Domains, Turkish Literature

*Gazi University, Institute of Social Sciences / ANKARA
babacan@gazi.edu.tr

Неизвестные Тезкире “Tezkire-i Mecâlis-i Şu’arâ-yı Rûm” написанные в 16 веке о поэтах Османской Империи

Исрафилъ Бабаджан*

Резюме: Одним из важных источников, дающих сведения о классической литературе являются Тезкире- биографии поэтов. Эти произведения очень важны и с точки зрения биографии поэтов и в деле оценки стихотворений. Целью нашего исследования являются Гариби Тезкереси, скорее всего было написано в первой половине 16 века, которое является первой биографией поэтов написанной на турецком языке и которое не известно в нашей стране. В произведении рассказывается о стихах второй половины 13 века-первой половины 16 века. Такие причины как переезд автора произведения из Анатолии в государство Сафевидов, владение сведениями и знаниями для анализа каждой из сторон, а также близкое знакомство с Османскими поэтами своего периода привели к тому, что в Тезкире имеются некоторые важные определения касающиеся нашей истории литературы. В связи с этим в Тезкире встречаются очень важные определения, касающиеся оставивших след в литературе, известных поэтов, таких как Мевлана, Сулейман Челеби, Неджати и Ревани. Кроме того автор своими высказываниями о том, что он собрал воедино поэтов близких к кругам Мевлеви, делает произведения важным источником сведений о Тезкире -и Шура- и Мевлиеси Эсрара Деде, а также Мевлеви и поэтах Мевлеви.

Ключевые Слова: Тезкире Биография поэтов, Гариби, поэты Османской Империи, Иранский Азербайджан, Турецкая Литература Османского периода в 16 веке

* Университет Гази Институт Социальных Знаний / Анкара
babacan@gazi.edu.tr